

Велика Книга маленького українця

Протягом багатьох століть на теренах України творились велична історія та самобутня культура, формувались яскраві народні звичаї та традиції.

Ця книжка стане чудовим подарунком для всіх, хто хоче допомогти маленьким українцям дізнатися більше про історію, культуру та природні багатства своєї Батьківщини. У ній вміщено добірку цікавих розповідей, що виховуватимуть у дітей любов до рідного краю й гордість за свою державу.

Книжку написано живою, образною мовою, що допоможе легко зрозуміти й запам'ятати багато цікавих і важливих фактів про нашу країну.

- ☀ Звідки походить назва «Україна», що означає наш герб і прапор?
- ☀ Цікавинки з історичного минулого України
- ☀ Географія України, адміністративний та етнічний поділ
- ☀ Національності, що проживають у сучасній Україні
- ☀ Видатні українці, визначні міста й місця країни
- ☀ Особливості української мови
- ☀ Традиційне житло, інтер'єр, одяг українського народу
- ☀ Народна творчість, господарювання, свята й вірування українців

www.bookclub.ua

ISBN 978-966-14-4727-0

9 789661 447270

маленького
українця

Велика
Книга

В. В. Садовнича

Рекомендовано для позакласного
і родинного читання

В. В. Садовнича

Велика Книга маленького українця

Захопливі розповіді
з історії, природознавства
та народознавства України

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

В. В. Садовнича

Велика КНИГА маленького українця

УДК 908(477) + 39
ББК 63.3(4УКР)
С14

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

В оформленні видання використано фотографії
Sanja Byelkin, Denyss, Martin Olsson, Stefan Pauli,
Leon II, I, Dgri, Uk-Kamelot, (WT-shared), Roundtheworld,
Sergiy Klymenko, Dezidor, Александр Островский,
Kremlin.ru

Дизайнер обкладинки *Наталія Коноплич*

ISBN 978-966-14-4727-0

© Книжковий Клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля», ви-
дання українською мовою,
2013
© Книжковий Клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля», ху-
дожне оформлення, 2013

Шановні батьки, вихователі і вчителі!

Ви тримаєте в руках книжку, яка неодмінно стане вам у пригоді, коли ви будете розповідати маленькому громадянину нашої держави про її славетне минуле і героїчних синів і дочок, пояснювати складні моменти нашої історії, захоплювати описом найкрасивіших наших лісів і річок. Із цією книжкою ви легко зможете відповісти на будь-яке малюкове запитання, допомогти старшій дитині чи учневі підготувати реферат або доповідь, провести цікавий урок чи позакласну годину...

Україна — одна з найбільших країн Європи, мальовничий край, який має славетну історію, унікальну чарівну природу й неповторну культуру. Звичайно, у кожній людині є свій рідний куточок, який вона згадує з великою любов'ю. Для когось батьківщина — це маленьке затишне село, для когось — велике галасливе місто. Але для всіх нас Україна є великою й безмежно шанованою Батьківщиною.

Україна подарувала світові видатних історичних діячів, письменників і поетів, співаків і музикантів, художників і скульпторів. Ми розповімо про найцікавіші місцини нашої країни, про її тваринний і рослинний світи, заповідники й парки, гори та озера, про наше славетне минуле, про звичаї й обряди, вірування й споконвічні уподобання українців.

Невичерпні багатства нашої землі, великі духовні надбання, любов, звитяга і вірність, що передаються в нашому народі від покоління до покоління, стануть для малюка великим стимулом навчатися, дізнаватися нове про наші традиції, історію, природу і культуру, запорукою його гармонійного розвитку і формування видатної, цілеспрямованої, гідної своїх славетних предків особистості.

Бажаємо успіхів!

УКРАЇНА ЯК ДЕРЖАВА

Звідки походить назва Україна

Країна, у якій ми живемо, «народилася» не так давно — трохи більше ніж 20 років тому. Але назва *Україна* має вже дуже поважний вік, оскільки її почали використовувати в останній чверті XII століття.

У різні часи українці називали себе по-різному, неоднаково іменували їх і сусіди. За сивої давнини, коли східнослов'янські племена ще не утворили сталого співноти, наші предки, вочевидь, могли називати себе полянами, древлянами, тиверцями — як завгодно, але не українцями.

Скандинавське слово *Русь* за підтримки князів та їхніх варязьких дружинників стало символом об'єднання розрізнених доти східнослов'янських племен. Завдяки духовенству воно закріпилося як назва київських, переяславських, чернігівських, сіверських і заліських земель. Тоді ж з'явилося слово *русини* як самоназва українців. Воно до сьогодні побуває на Закарпатті.

Це цікаво!

До кінця XIX ст. назва *русин* зберігалася на Поділлі, до 1918 р. — у Галичині та на Волині, до 1945 р. — на Закарпатті. До сьогодні назву *русини* вживають лише пряшевські, балканські та почасти закарпатські українці. До речі, поляки називали нас русинами до 1939 р.

Назву *Україна* вперше було зафіксовано в Іпатіївському списку «Повісті минулих літ» 1187 р. Відтоді це слово час-

то трапляється і в інших літописах у складі назв *Київська україна*, *Чернігівська україна*, *Сіверська (Новгород-Сіверська) україна* тощо.

Чому ж назва тих самих земель змінилася? Відомо, що свого часу князь Володимир наділив землею на півдні Київщини черкесів, які потім зробилися черкасами-українцями, змішавшись із киянами. Саме вони називали свою землю Україною й поширили свій громадсько-військовий устрій на Київщину, Полтавщину, Брацлавщину, Чернігівщину.

Отож, словом *Україна* в XVI—XVII ст. позначали всі сучасні українські землі. Цікаво, що в народній творчості ніколи не фігурує назва *Русь*, а тільки *Україна*. Отже, це було рідне, зрозуміле слово. Наприклад:

Подай перевозу та подай перевозу —
я перевезуся на свою Вкраїну...

...винесіть мене на Савур-могилу,
нехай гляну-подивлюся на свою Вкраїну.

А чи відомо тобі, що...

...з другої половини XIV ст. більшість князівств Київської Русі, з населення яких сформувалася українська народність, потрапили під владу Литви й Польщі? Відтоді назву *Україна* вживали і щодо цих двох місцевостей: землі, підкорені Литвою (Чернігівсько-Сіверське, Київське, Переяславське й більша частина Волинського князівства), іноді називалися *литовською україною*, а землі, підкорені Польщею (Галицьке й частина Волинського князівства), — *польською україною*.

Від часів Визвольної війни українського народу проти шляхетської Польщі під проводом Богдана Хмельницького (1648—1654 рр.) з назвою *Україна* асоціювали цілу країну. Згодом це найменування поширилося й на інші східно-

українські землі (зокрема на Слобожанщину, яка певний час мала офіційну назву *Слободская Украина*). Західно-українські землі називали Руссю, але поступово назва *Україна* зробилася спільною для всієї етнічної території нашого народу.

Чому ж саме так називається наша земля? Багато вчених у різні часи намагалися пояснити це, однак так і не виробили одностайної думки з приводу походження слова *Україна*. Сьогодні існує три основні версії. За першою, назву *Україна* пов'язують зі словами *край* (найвіддаленіша від центру частина території, околиця), *у* (= біля) *краю*, тобто це вказівка на пограничність території. Зокрема, поляки трактували цю назву як позначення окраїни, пограниччя Польщі. Таке пояснення полюбляли й російські історики, вважаючи Україну околицею своєї імперії. Згідно з другою версією, слово *Україна* походить від іменників *край*, *країна* в значенні «рідна, своя земля». І, нарешті, за третьою версією, назва *Україна* нібито походить від дієслова *украяти* (*відрізати*), тобто первісне значення цього слова — «шматок землі, украяний (відрізаний) від цілого, який згодом сам став цілим (окремою країною)». Другу й третю версії етнографи й історики вважають найбільш вірогідними.

Це цікаво!

У Російській імперії найменування *Україна* не визнавали. Офіційною була назва *Малоросія*, що протиставлялася *Великоросії*. Побутувала думка, що українці — це ті самі росіяни, але із зіпсованою впливом польської мови російською вимовою, люди, менш вартісні порівняно з великоросами. Термін *Мікра Росія* (чи *Малоросія*) виник у канцелярії Вселенського Патріарха в Константинополі 1292 р. Аналогічно до Малої Греції чи Малої Азії він був потрібен для позначення християнських єпархій у центрі Київської митрополії. Терміном *Мега Росія* за тією ж аналогією греки називали периферію Київської ми-

трополії. Згодом з'явилися назви *Мала Росія* та *Велика Росія*, які, своєю чергою, трансформувались у слова *Малоросія* та *Великоросія*. Жодного стосунку до «великості» та «малості» обох територій ці назви не мають.

ЗНАЙ І ЗАСТОСОВУЙ!

Оскільки *українами* спочатку називали окремі удільні князівства, що відокремилися від цілої держави, а потім Україна як східна частина етнічної території нашого народу перебувала в складі Росії, для визначень щодо неї здавна закріпився прийменник *на*. Проте і в народних піснях, і в літературній мові обидва прийменники — *на* і *в* — часто вживали паралельно: *на Україні* і *в Україні*.

Нині, коли Україна вже є самостійною, суверенною й незалежною державою, немає жодної підстави вживати необґрунтовану й по суті образливу конструкцію з прийменником *на*. Отже, єдино правильна форма — *в Україні*. Але виправляти фольклорні та літературні твори, у яких вжито форму *на Україні*, не варто.

Що означають прапор і герб нашої країни

Український прапор являє собою стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього й жовтого кольорів, а ширина прапора співвідноситься з його довжиною як 2 : 3.

Це цікаво!

Сучасне українське синьо-жовте кольорове поєднання — одне з найдавніших серед національних прапорів. Походить воно від герба Галицько-Волинського князівства, на якому було зображено золотого лева на

синьому тлі. Цей герб з'явився в другій половині XIII ст. Поступово поєднання синього та жовтого кольорів зробилося традиційним для українців: рід Богунів узяв за герб блакитний щит із золотою підковою та золотим кавалерським хрестом, гербом Київщини був золотий тризуб на блакитному полі, а Галичини — золотий лев на блакитному полі.

Хоч у запорозьких козаків основною барвою військових стягів була червона, вони також використовували корогви жовтого, синього, зеленого та інших кольорів. Але від середини XVII ст., після приєднання Гетьманщини до Російської держави, поширилися блакитні (сині) полотнища із золотими чи жовтими зображеннями хрестів та інших знаків. Синій та жовтий зробилися національними кольорами українського народу в новітні часи — протягом XIX—XX ст.

Що ж означають кольори на нашому прапорі? Традиційно вважають, що синій символізує чисте, мирне, безхмарне небо, а жовтий — хлібні лани, тобто мирну працю й добробут.

Прапор наш — не битва,
Не рушничий дріб.
На горі — молитва,
На долоні — хліб.

(Д. Павличко)

Статус офіційного прапора країни було закріплено за синьо-жовтим поєднанням 18 вересня 1991 р. Президією Верховної Ради України. Відтоді цей прапор почали використовувати під час різноманітних урочистостей, під ним приймають присягу військовослужбовці, його вивішують у всіх посольствах України та як один із прапорів ООН. А 28 січня 1992 р. Верховна Рада України ухвалила постанову «Про затвердження державним прапором України Національного прапора».

ЗМІСТ

Україна як держава	6
Звідки походить назва Україна	6
Що означають прапор і герб нашої країни	9
Прапори сусідніх країн	14
Історичні цікавинки	20
Це варто пам'ятати: трагічні сторінки історії України	39
Географія й історія нашої країни	47
Адміністративний та історичний територіальний поділ України	57
Славетні міста нашої Батьківщини	74
Хто жив на українських землях до нас	83
Хто живе в Україні сьогодні	93
Видатні українці	102
Природа України	110
Рослини-символи України та інших країн	124
Цікаві факти про рослини	138
Загадки про рослини	150
Тварини та птахи України	154
Цікаві факти про тварин і птахів	181
Загадки про тварин і птахів	192
Особливості української мови	220
Українська мова: цікаві факти	222
Побут нашого народу	228
Житло	228
Інтер'єр	242

Одяг	246
Традиції народного господарювання	257
Усна народна творчість	274
Завдяки чому українці відомі у світі?	292
Українські народні вірування:	
міфологія та релігія.	306
Наші родинні традиції.	316
Традиційно українські й міжнародні свята	326
Джерела	348

Популярне видання

САДОВНИЧА Вікторія Вікторівна
Велика книга маленького українця.
Захопливі розповіді з історії,
природознавства та народознавства України

Головний редактор *С. С. Скляр*
Відповідальний за випуск *Г. В. Сологуб*
Редактор *О. О. Старова*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *Г. В. Фурса*

Підписано до друку 28.02.2013.
Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «SchoolBook». Ум. друк. арк. 18,48.
Наклад 10 000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ВАТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”»
61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11.
Свідоцтво ДК № 2891 від 04.07.2007 р.
www.globus-book.com

Видавництво Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
www.trade.bookclub.ua

ГУРТОВИЙ ПРОДАЖ КНИГ ВИДАВНИЦТВА

ХАРКІВ

ДП з іноземними інвестиціями
«Книжковий Клуб «Клуб Сімейного
Дозвілля»»

61140, г. Харків-140,
просп. Гагаріна, 20-А
тел./факс +38 (057) 703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Одеський підрозділ

65063, м. Одеса, вул. Армійська, 8-В
тел. +38 (048) 776-07-67
e-mail: odessa@bookclub.ua

КИЇВ

ПП «Букс Медіа Тойс»

04655, м. Київ, просп. Московський, 10-Б, оф. 33
тел. +38 (044) 351-14-39,
+38 (067) 572-63-34,
e-mail: booksmt@rambler.ru

ЗАПОРІЖЖЯ

ФОП Савчук Ю.Д.

69057, м. Запоріжжя, вул. Седова, 18
тел. +38 (050) 347-05-68
e-mail: vega_center@i.ua

ДОНЕЦЬК

ТОВ «ІКЦ «Кредо»»

83096, м. Донецьк,
вул. Куйбишева, 131-Г
тел. +38 (062) 345-63-08, +38 (062) 348-37-92, +38 (062) 348-37-86
e-mail: fenix@kredo.net.ua
www.kredo.net.ua

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

служба роботи з клієнтами:

тел. +38 (057) 783-88-88

e-mail: support@bookclub.ua

Інтернет-магазин: www.bookclub.ua

«Книжковий клуб», а/с 84, Харків, 61001

Садовнича В. В.

С14 Велика книга маленького українця. Захопливі розповіді з історії, природознавства та народознавства України / В. В. Садовнича. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. — 352 с. : іл.

ISBN 978-966-14-4727-0

У книзі зібрано відомості з царин народознавства, природознавства й історії України. Цікаві розповіді про історичний розвиток України, про давні народи, що населяли українські землі, традиційні свята, звичаї, пісні, одяг українців, діяння видатних співвітчизників дадуть змогу юному поколінню навчитись любові до своєї держави й розуміти її місце в світі, а надбані знання стануть у пригоді на шкільних уроках. Видання призначене для батьків, вихователів і вчителів.

УДК 908(477) + 39
ББК 63.3(4УКР)